

แนะนำและวิจารณ์หนังสือ

BOOK REVIEW

The Stages of Political Development, by A.F.K. Organski (New York, N.Y.: Alfred. A. Knoff, 1967), XIII + 229 + VI pp.

ในบรรดาเรื่องของการพัฒนาทั้งหลาย การพัฒนาทางการเมืองดูเหมือนจะเป็นเรื่องสำคัญและได้รับการเอาใจใส่มากที่สุดเรื่องหนึ่งในสถาบันการศึกษาและวงการปฏิบัติทั่วไป สำหรับในวงการศึกษามีผู้พยายามตั้งข้อสังเกตและสรุปหลักเกณฑ์เกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมืองไว้ต่าง ๆ กัน และในบรรดาข้อเขียนใหม่ ๆ ที่เกี่ยวกับแบบของการพัฒนาทางการเมืองซึ่งปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ ข้อเขียนของ เอ. เอฟ. เค. ออร์แกนสกี (A.F.K. Organski) แห่งมหาวิทยาลัยมิชิแกน เรื่อง "ลำดับขั้นของการพัฒนาทางการเมือง" (The Stages of Political Development) นับว่าเป็นเรื่องที่น่าสนใจควรแก่การนำมาพิจารณาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักศึกษาเรื่องพัฒนาทางการเมืองในปัจจุบัน

อันที่จริงงานดังกล่าวของ ออร์แกนสกี มิใช่เป็นการเสนอแบบแห่งการพัฒนาการเมืองอย่างใหม่ หากแต่เป็นการจัดรูปแบบโดยตั้งข้อสรุปจากการสังเกตจากประสบการณ์ในการพัฒนาการเมืองของประเทศต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นนับแต่อดีตจนปัจจุบัน และจากประสบการณ์ทางการเมืองเหล่านี้เขาได้ลงความเห็นไว้ว่าไม่ว่าประเทศใดก็ตาม จะต้องผ่านขั้นต่าง ๆ ของการพัฒนาทางการเมืองมาด้วยกันทั้งสิ้น แต่ในขั้นต่าง ๆ ของการพัฒนาดังกล่าวยังมีแบบที่แตกต่างกันออกไปซึ่งแต่ละประเทศจะเลือกดำเนินการได้ตามความเหมาะสมแห่งความต้องการและภาวะการณ์ที่ตนประสบอยู่ กระบวนการพัฒนาทางการเมืองในทรรศนะของออร์แกนสกี จึงเป็นกระบวนการก่อกำเนิดและการเจริญเติบโตของชาติและรัฐแต่ละกรณีไป

ดูเหมือนว่าออร์แกนสกี จะมีความเห็นสอดคล้องกับแนวความคิดโดยทั่วไปที่ว่า การพัฒนาทางการเมืองย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาแห่งชาติ (national development) และ นอกจากนั้น ออร์แกนสกี ยังได้พยายามจะกำหนดบทบาทของการพัฒนาทางการเมืองลงไปว่ามีผลอย่างไรต่อการพัฒนาแห่งชาติ ทั้งนี้ โดยเขาได้พิจารณาองค์ประกอบของการ

พัฒนาแห่งชาติว่าจะต้องกำหนดโดยลักษณะที่สำคัญดังต่อไปนี้ คือ / การเพิ่มผลิตภาพทางเศรษฐกิจ (increasing in economic productivity) ประการหนึ่ง การเพิ่มขึ้นซึ่งการเปลี่ยนแปลงทั้งในลักษณะของที่อยู่อาศัยตามสภาพทางภูมิศาสตร์และฐานะทางสังคมของประชาชน (increasing geographic and social mobility) ประการหนึ่ง และการเพิ่มขึ้นซึ่งประสิทธิภาพทางการเมืองในอันที่จะระดมทรัพยากรด้านมนุษย์และด้านวัตถุแห่งชาติมาใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชาติ (increasing political efficiency in mobilizing the human and material resources of the nation for national goals) อีกประการหนึ่ง โดยนัยดังกล่าวนี้การพัฒนาแห่งชาติย่อมหมายถึงการพัฒนาทางเศรษฐกิจ การพัฒนาทางสังคมและการพัฒนาทางการเมือง โดยที่การพัฒนาในสามลักษณะย่อมมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่น

สำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจหรือการเพิ่มอำนาจในการผลิตหรือผลิตภาพ (productivity) ทางเศรษฐกิจนั้นจะเห็นได้จากการปฏิวัติทางเกษตรกรรมซึ่งตามด้วยการเปลี่ยนไปสู่การสร้างอุตสาหกรรมขั้นต้นแล้วไปสู่การสร้างอุตสาหกรรมขั้นสองคืออุตสาหกรรมแบบกดปุ่มหรือแบบอัตโนมัติ (automation) และการที่จะถือว่าประเทศใดได้มีการพัฒนาเศรษฐกิจไปแล้วหรือยังนั้น ออร์แกนส์กี เสนอว่าควรถือเกณฑ์การประกอบอาชีพของพลเมืองเป็นสำคัญ กล่าวคือ ถ้าพลเมืองในประเทศจำนวนเกินกว่าร้อยละห้าสิบได้เริ่มหันเหออกจากอาชีพเกษตรกรรมไปสู่อาชีพอย่างอื่นแล้วก็น่าจะนับได้ว่าการเศรษฐกิจได้มีการพัฒนาไปแล้ว แต่อย่างไรก็ตามเขาก็ได้ให้ข้อชี้ว่า คำว่าพัฒนานั้นน่าจะได้ใช้ในลักษณะของแนวความคิดเปรียบเทียบ (relative concept) คือพัฒนามากหรือพัฒนาน้อยมากกว่าที่จะเป็นแนวความคิดในรูปเบ็ดเสร็จ (absolute state) คือพัฒนาหรือไม่พัฒนาโดยสิ้นเชิง

การพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองนี้แม้จะเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างมากก็ตาม ออร์แกนส์กีก็ยังเห็นว่าการพัฒนาดังกล่าวยังมีข้อแตกต่างกันในเรื่องจังหวะ (pace) และความสำคัญในลำดับก่อนหลัง (priority) เขามีความเห็นต่อไปว่าปัจจุบันนี้แนวความคิดที่ว่าความสำคัญของการพัฒนาทางการเมืองในอันที่จะเป็น เครื่องนำทางแต่ไม่ใช่บังคับติดตามหลังของการพัฒนาการเศรษฐกิจจะมีมากขึ้นทุกที

สำหรับความหมายของการพัฒนาทางการเมืองนั้น ออร์แกนส์กี ได้ให้นิยามไว้

ว่าเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพในทางการปกครองในอันที่จะใช้ทรัพยากรมนุษย์และวัสดุแห่งชาติเพื่อให้บรรลุจุดหมายแห่งชาติ (increasing governmental efficiency in utilizing the human and material resources of the nation for national goals) และในทางกลับกันโดยผลของการพัฒนาทางการเมืองย่อมทำให้หน้าที่ขั้นมูลฐาน (primary function) ของรัฐบาลต้องเปลี่ยนไปในขณะที่ชาติหนึ่งได้ผ่านจากความเจริญหรือการพัฒนาทางการเมืองจากขั้นหนึ่งไปสู่อีกขั้นหนึ่ง และโดยนัยดังกล่าวนี้การที่รัฐบาลในยุคหนึ่ง ๆ สามารถดำเนินการตามหน้าที่อันใหม่ได้สำเร็จย่อมหมายถึงความสำเร็จแห่งการพัฒนาทางการเมืองในยุคหนึ่ง ๆ ด้วย

ออร์แกนส์ก็ได้สรุปลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองโดยสังเกตจากประสบการณ์ของชาติต่างๆ ที่ผ่านมาทั้งในอดีตและปัจจุบันว่าประกอบไปด้วยขั้นของการพัฒนาที่สำคัญสี่ขั้น คือ ขั้นที่หนึ่ง การเมืองเพื่อการรวมชาติ (the politics of primitive unification) ขั้นที่สอง การเมืองเพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรม (the politics of industrialization) ขั้นที่สาม การเมืองเพื่อรัฐสวัสดิการ (the politics of national welfare) และขั้นที่สี่ การเมืองแห่งสังคมอันมั่งคั่ง (the politics of abundance) การพัฒนาทางการเมืองของประเทศต่างๆ ที่ดำเนินการมาแล้วและยังดำเนินการอยู่จะต้องเป็นไปตามขั้นดังกล่าวนี้ด้วยกันทั้งสิ้น ดังได้กล่าวมาแล้ว ออร์แกนส์ ถือว่าการพัฒนาทางการเมืองย่อมหมายถึงการเตรียมลู่ทางเพื่อพัฒนาในด้านอื่นๆ เพราะหน้าที่ทางการเมืองเป็นหน้าที่กำหนดนโยบายและเลือกแนวทางที่จะนำมาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และโดยเหตุนี้การพัฒนาทางการเมืองจึงเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ขั้นพื้นฐานของรัฐบาลในแต่ละขั้นของการพัฒนา ดังต่อไปนี้

การพัฒนาการเมืองเพื่อรวมชาติ (the politics of primitive unification) การพัฒนาขั้นนี้เป็นการดำเนินการขั้นต้นหรือขั้นก่อกำเนิดของชาติ หน้าที่อันสำคัญของรัฐบาลในขั้นนี้จึงได้แก่การสร้างเอกภาพของชาติ (national unity) โดยอาศัยการจัดกองทัพของรัฐบาลกลางขึ้นใหม่เพื่อคุมอำนาจ การจัดระบบราชการตามแบบใหม่เพื่อประโยชน์ในการควบคุมบังคับบัญชาและการประสานงาน แล้วก็ตามศูนย์รวมทางเศรษฐกิจขึ้น การพัฒนาการเมืองในขั้นนี้อาจเห็นได้จากการดำเนินการทางการเมืองภายใต้การนำของวงศ์กษัตริย์ (dynastic politics) การเมืองซึ่งดำเนินการอยู่ในยุโรปสมัยกลางและในบางประเทศในปัจจุบัน

การเมืองที่ดำเนินอยู่ในประเทศเมืองขึ้น (colonial politics) การเมืองในประเทศที่ได้รับเอกราชใหม่ๆ ก็ทั้งกึ่งพัฒนา (politics of newly independent underdeveloped countries) และการปกครองประเทศเก่าแก่ที่ล้าหลัง (politics of old and established countries that have remained economically underdeveloped and are still less than fully unified) ใน การพัฒนาการเมืองขึ้นรัฐบาลโดยทั่วไปจะมีหน้าที่พื้นฐานดังกล่าวมาแล้ว แต่รายละเอียดปลีกย่อยในเรื่องนี้ยังมีแตกต่างกันอีกมากโดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวข้องกับปัญหาของประเทศที่เคยเป็นเมืองขึ้น ซึ่งรายละเอียดในเรื่องนี้จะศึกษาได้จากบทที่สองของหนังสือดังกล่าว

ขั้นที่สองคือ การพัฒนาทางการเมืองในขั้นที่เรียกว่า การเมืองเพื่อสร้างอุตสาหกรรม (politics of industrialization) การพัฒนาในทางการเมืองขั้นนี้ได้แก่การเตรียมลู่ทางทางการเมืองเพื่อนำทางไปสู่การพัฒนาทางเศรษฐกิจ คือ การสร้างอุตสาหกรรมในประเทศต่อไปและโดยเหตุนี้หน้าที่ขั้นพื้นฐานของรัฐบาลจึงต้องเปลี่ยนไป เท่าที่เป็นอยู่การพัฒนาทางการเมืองในขั้นนี้หน้าที่ของรัฐบาลเน้นหนักไปในทางเสริมสร้างความก้าวหน้าทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ การระดมทรัพยากรทางการเมืองจึงมุ่งเสริมการพัฒนาทางเศรษฐกิจไปในตัว ออร์แกนส์กี ได้สรุปว่ารูปแบบของการพัฒนาทางการเมืองที่เลือกใช้กันอยู่ในการพัฒนาการเมืองขั้นที่สองนี้มีอยู่สามแบบคือ การเมืองแบบชนชั้นกฏมภิหรือประชาธิปไตยแบบตะวันตก (bourgeois or western democratic politics) การเมืองแบบสตาลิน (Stalinist politics) ซึ่งออร์แกนส์กีใช้เรียกลักษณะการเมืองที่ดำเนินการตามหลักคอมมิวนิสต์และการเมืองแบบฟาสซิสต์ (fascist politics)

ตามทรรศนะของ ออร์แกนส์กีนั้น แม้ว่าการเมืองทั้งสามแบบดังกล่าวจะมีข้อแตกต่างกันในรายละเอียดอยู่มากแต่ก็มีข้อ คล้ายคลึงกันอันเป็นลักษณะร่วมของการพัฒนาทางการเมืองในขั้นนี้อยู่หลายประการ คือ ประการแรกในการพัฒนาทางการเมืองขั้นนี้ อำนาจทางการเมืองจะต้องเปลี่ยนมือจากชนชั้นผู้นำเก่า (traditional elite) มาสู่ชนชั้นอุตสาหกรรมผู้มีความต้องการที่จะพัฒนาอุตสาหกรรม เช่น ในการเมืองแบบสตาลิน การปกครองได้เปลี่ยนมือจากพวกขุนนางเก่ามาสู่พวกนักปฏิวัติหัวก้าวหน้าการเปลี่ยนแปลงจึงมีขึ้นอย่างรุนแรงและรวดเร็ว ในการเมืองแบบประชาธิปไตยแบบกฏมภิพวกชนชั้นกลางได้

ค่อย ๆ มีอำนาจทางการเมืองขึ้นมาทีละน้อยแล้วในที่สุดก็มีอำนาจเหนือพวกขุนนางเก่าทั้งหลายในอันที่จะนำมวลชนในการดำเนินการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ภายใต้การเมืองแบบฟาสซิสต์พวกเจ้าของที่ดินได้มีส่วนในการคุมอำนาจทางการเมืองร่วมกับผู้นำทางอุตสาหกรรมรุ่นใหม่ตลอดระยะเวลาที่การปกครองแบบนี้ยังดำเนินอยู่ แต่แล้วในที่สุดพวกเจ้าของที่ดินก็มักจะศูนย์เสียอิทธิพลของตนไป!

ประการที่สอง การเมืองในแบบต่าง ๆ ทั้งสามแบบนี้จะต้องมุ่งไปในทางที่จะอำนวยความสะดวกต่อการพัฒนาเศรษฐกิจเช่นการสะสมทุนอันเป็นหลักสำคัญในการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังนั้นจึงได้มีการจำกัดปริมาณการบริโภคของกลุ่มชนให้อยู่ในระดับต่ำเพื่อจะให้เกิดการออมหรือการสะสมทุนไปใช้จ่ายในการลงทุนมากขึ้นซึ่งจะเห็นได้ในลักษณะการเมืองแบบสตาลิน การสะสมทุนได้ดำเนินไปแบบเกรงครัดโดยที่รัฐบาลได้พยายามคัดการใช้จ่ายในการบริโภคอันไม่จำเป็นของประชาชนลงโดยจ่ายค่าแรงงานต่ำเพื่อจะได้มีการสะสมทุนของรัฐบาลไว้ในอัตราที่สูง การขยายตัวทางอุตสาหกรรมภายใต้การเมืองแบบนี้จึงมักเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ประชาชนอาจต้องลำบากมากในระยะต้น ๆ เป็นธรรมดา ในรูปการเมืองแบบกฏมุกก็เช่นเดียวกัน ในระดับต้น ๆ ทางรัฐบาลก็ต้องสนับสนุนการสะสมทุนในบรรดาผู้ประกอบการทั้งหลายจึงเป็นผลให้มาตรฐานการครองชีพของมวลชนอยู่ในระดับต่ำ มวลชนไม่ได้รับสิทธิในทางการเมืองมากนัก และนอกจากนี้ค่าจ้างก็ยังอยู่ในระดับต่ำและสภาพการทำงานก็เลว แต่ในขณะเดียวกันการขยายการลงทุนก็ค่อนข้างสูง แม้ว่าการขยายตัวทางอุตสาหกรรมภายใต้การเมืองแบบนี้จะเป็นไปอย่างรวดเร็ว แต่ก็ยังนับว่าล่าช้ากว่าแบบแรกเพราะรัฐไม่ได้เข้าดำเนินการโดยตรง ภายใต้รูปการเมืองแบบฟาสซิสต์การพัฒนาทางอุตสาหกรรมมักจะเป็นไปโดยเชื่องช้ากว่าสองแบบแรกเพราะการสะสมทุนกระทำได้ในขอบเขตจำกัดเนื่องจากฐานทางเศรษฐกิจส่วนหนึ่งยังขึ้นอยู่กับเกษตรกรรมซึ่งแยกตัวอยู่ต่างหาก จึงทำให้การระดมทุนจากฐานทางเศรษฐกิจส่วนนี้มาเลี้ยงการขยายตัวทางอุตสาหกรรมมักทำไม่ได้เต็มที่

ประการที่สาม การพัฒนาทางการเมืองในขั้นนี้ดำเนินไปภายใต้การเปลี่ยนแปลงของสภาวะการณ์ทางสังคมอีกอย่างหนึ่ง คือ การอพยพโยกย้ายอย่างขนานใหญ่ของประชากร

ในชนบทเข้ามาสู่นคร การอพยพดังกล่าวย่อมเป็นการเกื้อกูลในตำแหน่งงานต่อการขยายตัวอย่างรวดเร็วในทางอุตสาหกรรมในเขตนคร และในขณะเดียวกันก็เป็นการลดจำนวนผู้ประกอบอาชีพในทางเกษตรกรรมแบบเก่าลงด้วย การอพยพดังกล่าวภายใต้การเมืองแบบกฏมรั้มักจะเกิดขึ้นโดยค่อยเป็นค่อยไป แต่ภายใต้รูปการเมืองแบบstadialนั้นมักจะใช้การระดมหรือรวมแรงงานโดยการดำเนินของรัฐ แต่ภายใต้รูปการเมืองแบบฟาสซิสต์นั้นแม้จะมีการอพยพดังกล่าวแต่ก็มีได้เป็นไปโดยกว้างขวางและก็มีส่วนสนับสนุนต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมไม่มากนัก กล่าวโดยทั่วไปแล้วการพัฒนาการเมืองในขั้นที่สองนี้เองก่อให้เกิดการขยายตัวของความคิดในเรื่องประเทศชาติอย่างแท้จริง เพราะในการพัฒนาการเมืองในระดับนี้เริ่มแรกได้มีการรวมเอาผู้นำทางอุตสาหกรรม (industrial elite) เข้ามาในวงการเมือง และต่อไปก็ได้มีการรวมเอามวลชนทั้งหมดเข้ามาสู่การเมืองด้วย เมื่อมวลชนได้กลายมาเป็นส่วนสำคัญในเศรษฐกิจของชาติและเริ่มคำนึงถึงส่วนได้ส่วนเสียของตนมากขึ้นจึงเป็นเหตุให้มีการตื่นตัวในการใช้สิทธิทางการเมืองมากขึ้น

การพัฒนาทางการเมืองในขั้นที่สามได้แก่ การเมืองแบบรัฐสวัสดิการ (the politics of national welfare) การเมืองในรูปนี้เป็นการเมืองที่เกิดขึ้นภายหลังที่ประเทศได้กลายเป็นประเทศอุตสาหกรรมโดยเต็มรูปแล้วและในขั้นที่สองดังกล่าวมาแล้วการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างรัฐบาลกับประชาชนจะพัฒนาไปอย่างเต็มที่ พอถึงขั้นที่สามลักษณะการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองได้ถึงจุดสุดยอด แล้วก็เกิดแนวโน้มอันใหม่ขึ้น กล่าวคือ ในขณะที่ประเทศต้องพึ่งสามัญชนในทางการผลิตนั้น ทั้งนักอุตสาหกรรมและสามัญชนผู้ทำการผลิตกลับต้องพึ่งพารัฐบาลมากขึ้นในเรื่องที่เกี่ยวกับการคุ้มครองในตำแหน่งสวัสดิการส่วนบุคคล การป้องกันภาวะตกต่ำทางเศรษฐกิจและหายนะจากสงคราม และด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้จึงทำให้หน้าที่ขั้นมูลฐานของรัฐบาลต้องเปลี่ยนไปอีกโดยกลับกันกับขั้นที่สอง กล่าวคือในขั้นที่สองรัฐมีหน้าที่คุ้มครองหรือสนับสนุนการสะสมทุนและควบคุมการบริโภคนของประชาชนโดยจำกัดระดับมาตรฐานของการครองชีพให้อยู่ในระดับต่ำ แต่ขั้นที่สามนี้รัฐบาลมีหน้าที่ที่จะช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของประชาชนให้สูงขึ้น คุ้มครองมวลชนให้ปลอดภัยจากความลำบากเดือดร้อนอันเนื่องมาจากชีวิตในสังคมแบบอุตสาหกรรม กับทั้งต้องหาทางช่วยเหลือผู้ที่ช่วยตัวเองไม่ได้และทำการควบคุม

คุมเศรษฐกิจให้ดำเนินไปโดยราบรื่นอีกด้วย หน้าที่ของรัฐบาลดังกล่าวนี้เกิดจากความเรียกร้องต้องการของมวลชนซึ่งในขั้นนี้ได้ใช้อำนาจทางเศรษฐกิจและสิทธิทางการเมืองของเขาเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องการคุ้มครองดังกล่าวแล้ว

การเมืองแห่งสังคมที่มั่งคั่ง (The politics of abundance) ลักษณะการเมืองในสังคมที่มั่งคั่งหรือการเมืองซึ่งอยู่ในขั้นที่สันนิษฐานว่ายังไม่พบในประเทศใดเลยในปัจจุบัน หากแต่เป็นแบบที่ออร์แกนสกีได้วางภาพขึ้นเองโดยเสนอว่าหลังจากการเมืองในประเทศหนึ่งประเทศใดได้พัฒนาในขั้นรัฐสวัสดิการโดยเต็มรูปแล้วและเนื่องจากผลของความก้าวหน้าในทางเทคโนโลยีก็จะได้มีการนำเครื่องจักรอัตโนมัติมาใช้ในการผลิตแทนแรงงานคนเป็นจำนวนมาก และโดยเหตุนี้คงจะต้องมีการว่างงานกันอย่างกว้างขวางในหมู่ประชาชน นอกจากนี้โดยผลของการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานอาจทำให้อุตสาหกรรมและธุรกิจขนาดย่อม ๆ ต้องเลิกล้มไป และโดยเหตุนี้ก็จะทำให้หน้าที่ชั้นมูลฐานของรัฐต้องเปลี่ยนไปอีก กล่าวคือรัฐบาลมีหน้าที่ที่จะต้องบรรเทาความเสียหายที่บังเกิดแก่อุตสาหกรรมหรือธุรกิจเล็ก ๆ ทั้งหลายตลอดจนมาตรการเยียวยาการว่างงานอย่างกว้างขวางในเวลาอันยาวนาน ทั้งนี้ นอกจากเพราะเหตุผลในแง่มนุษยธรรมแล้วยังเนื่องจากเหตุผลที่จะรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลเองด้วย และนอกจากนี้รัฐบาลเองยังจะต้องหาทางส่งเสริมให้มีการบริโภคผลิตภัณฑ์ซึ่งเพิ่มพูนขึ้นอย่างมากจากอุตสาหกรรมแบบอัตโนมัติ ซึ่งก็ย่อมหมายถึงว่ารัฐบาลจะต้องมีหน้าที่ยกมาตรฐานในทางความเป็นอยู่ และสวัสดิการของประชาชนให้สูงขึ้นเป็นอย่างมากนั่นเอง

ผลอีกประการหนึ่งก็คือการผลิตโดยใช้เครื่องจักรอัตโนมัตินี้ย่อมจะทำให้มวลชนส่วนใหญ่คลายความสำคัญในฐานะเป็นผู้ผลิตในทางเศรษฐกิจแต่จะกลายเป็นผู้บริโภคและพึ่งพาทางเศรษฐกิจและอาจปล่อยให้การมีสิทธิมีเสียงในทางการเมืองเปลี่ยนไป เพราะภายใต้สถานการณ์เช่นว่านี้ประชาชนต้องขึ้นอยู่กับรัฐบาลยิ่งกว่าการที่รัฐบาลจะพึ่งประชาชนและโดยเหตุนี้แนวความคิดที่ว่าจะมีรัฐบาลที่อยู่ภายใต้การควบคุมของประชาชนก็จะเสื่อมคลายไป และอีกประการหนึ่งภายใต้สถานการณ์ดังกล่าวมาแล้วคงจะนำไปสู่แนวโน้มที่จะทำให้มีการรวมอำนาจในทางการเมืองเข้าสู่ศูนย์กลางมากขึ้นอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ในที่สุดการณ์ก็คงจะปรากฏว่าแม้แต่รัฐบาลหนึ่งรัฐบาลใดโดยลำพังก็ไม่อาจรักษาสถานการณ์ให้เรียบร้อยต่อไปได้ เพราะภายใต้ลักษณะการผลิตแบบอัตโนมัติดังกล่าวแล้วย่อมจะต้องอาศัยมาตรการในการกำปรประกันราคาของผลผลิตในตลาดสากล และนอกจากนี้ความต้องการในการจะให้มีการกำปรประกันสันติภาพสากลก็ย่อมจะเกิดขึ้นด้วย ผลต่อไปก็คือว่าความสำคัญของรัฐ—ชาติ (nation-state) ก็จะเสื่อมคลายลง แล้วก็จะมีการก่อตัวของกลุ่มการเมืองระหว่างรัฐซึ่งคงมีรูปเป็นกลุ่มภูมิภาคหรือภาคพื้น (regional bloc) และกลุ่มแห่งทวีป (continental bloc) ขึ้น และเมื่อถึงเวลานั้นการพัฒนาทางการเมืองก็จะเลียบขอบเขตที่เรียกว่าการเมืองแห่งชาติออกไป ซึ่งออร์แกนส์ก็เองถือว่าเป็นเรื่องนอกเหนือไปจากขอบเขตของหนังสือเล่มนี้

กล่าวโดยสรุปแล้วก็คือว่า ออร์แกนส์ ได้มองการพัฒนาทางการเมืองเป็นรูปกระบวนการต่อเนื่องและมีลักษณะเป็นการวางเงื่อนไขเพื่อการพัฒนาในทางเศรษฐกิจและสังคม และในขณะเดียวกันผลของการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในชั้นหนึ่ง ๆ ก็ผลักดันให้มีการพัฒนาทางการเมืองในชั้นต่อไปตามลำดับ ลักษณะของการพัฒนาทางการเมืองมักจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงไปของกลุ่มบุคคลผู้ใช้สิทธิทางการเมืองโดยอาศัยมูลฐานทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญและผลของการใช้สิทธิเพื่อประโยชน์ผู้มีส่วนทางการเมืองดังกล่าวแล้วย่อมก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหน้าที่ชั้นมูลฐานของรัฐบาลในแต่ละชั้นตามความต้องการของสังคมแต่ละยุคด้วย

ข้อสังเกตอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ออร์แกนส์ ได้มองถึงความแตกต่างของแบบแห่งการพัฒนาการเมืองเป็นแต่เพียงข้อแตกต่างในวิธีการ หรือแนวทางในการพัฒนาเท่านั้นหาใช่ข้อแตกต่างในจุดหมายปลายทางที่แท้จริงไม่ การที่ประเทศใดจะเลือกพัฒนาการเมืองของประเทศในลักษณะใดก็เป็นเรื่องของความเหมาะสมของแต่ละประเทศเป็นกรณี ๆ ไปนั่นเอง

อนึ่ง แม้จะได้มีการแยกชั้นของการพัฒนาทางการเมืองออกจากกันค่อนข้างจะชัดเจนก็ตาม ออร์แกนส์ก็ได้ตั้งข้อสังเกตไว้ด้วยว่า ในทางปฏิบัติแล้ว การพัฒนาในชั้นต่าง ๆ ก็อาจมีการเหลื่อมล้ำกันอยู่และในบางกรณีอาจมีการดำเนินการพัฒนาทางการเมือง

แบบรวมชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งชั้นที่หนึ่งและชั้นที่สองเข้าด้วยกันดังที่ปรากฏอยู่ในประเทศ
ที่ได้รับเอกราชใหม่ ๆ ทั้งหลายซึ่งมีการดำเนินการเมืองเพื่อการรวมชาติและเพื่อการพัฒนา
อุตสาหกรรมไปพร้อม ๆ กัน ทั้งนี้เพื่อให้มีการประหยัดเวลานั้นเอง

ผู้วิจารณ์มีความเห็นว่า หนังสือเล่มนี้มีส่วนที่ตรงที่สามารถทำให้ผู้อ่านสามารถ
มองเห็นภาพรวม ๆ (perspective) ของลักษณะการพัฒนาทางการเมืองได้อย่างที่ประการหนึ่ง
และอาจช่วยให้ผู้อ่านได้เกิดทรรศนะอย่างใหม่ ๆ ต่อแนวทางพัฒนาทางการเมืองอีกด้วย
หนังสือเล่มนี้จึงมีค่าควรแก่การสนใจอยู่ไม่น้อย

บุญเย็น วอทอง

สำนักวิจัย

สถาบันชาติพัฒนาบริหารศาสตร์